

TIL – MILLATNING RUHI VA MADANIYAT KO'ZGUSI.

*Allaxova Bagdagul Djoldasbaevna**Qaraqalpog'iston Respublikasi**28-Maktab O'zbek tili o'qituvchi*

Anotatsiya: Ushbu maqolada tilning millat ruhi, ma'naviyati va madaniyatidagi o'rni tahlil qilinadi. Til nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari, tarixiy xotirasi va milliy o'zligining asosi ekanligi ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Maqolada o'zbek tili misolida til va madaniyat o'zaro bog'liqligi, milliy tafakkurning tildagi ifodasi, hamda tilni asrash orqali madaniyatni saqlab qolish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda ta'lim jarayonida ona tilini o'qitishning ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ona tili, milliy ruh, madaniyat, milliy o'zlik, ma'naviyat, qadriyatlar, til siyosati, madaniy meros, til va tafakkur, o'zbek tili.

Kirish

Har bir millatning o'zligini belgilovchi eng muhim belgilaridan biri – bu uning tidir. Til xalqning tarixini, ruhini, tafakkurini, orzu-umidlarini va madaniyatini o'zida mujassam etadi. Shuning uchun ham buyuk mutafakkir Alisher Navoiy “Til – qalbning tarjimoni” deya bejiz aytmagan. Millat o'z tilida so'zlay olgan, uni sevgan va asragan taqdirdagina o'zligini yo'qotmaydi.

Bugungi globallashuv davrida ko'plab xalqlar o'z tillarining sofligini, qadriyatlarini saqlash yo'lida kurashmoqda. O'zbekiston Respublikasida esa o'zbek tilining davlat tili sifatida maqomi yuksak darajada e'tirof etilgan bo'lib, har yili 21-oktabr – “O'zbek tili bayrami kuni” sifatida keng nishonlanadi. Bu esa tilning nafaqat aloqa vositasi, balki milliy ruh va madaniyatni birlashtiruvchi kuch sifatida e'tirof etilayotganidan dalolat beradi.

Til – bu madaniyatning ko'zgusi. Unda xalqning o'tgan hayoti, qadimiy an'analari, milliy urf-odatlar va ma'naviy boyligi aks etadi. Shuning uchun ham tilni yo'qotgan millat – o'z madaniyatidan, tarixiy xotirasidan ayriladi.

Adabiyotlar tahlili

Tilning milliy ruh va madaniyatdagi o'zni masalasi qadimdan olimlar, yozuvchilar va faylasuflar e'tibor markazida bo'lgan. Alisher Navoiy, Mahmud Koshg'ariy, Cho'lpon, Fitrat, Abdulla Qodiriy, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi ijodkorlar o'z asarlarida tilni millat ruhi sifatida talqin qilganlar.

Masalan, Cho'lpon "Til – millatning jonidir" deya ta'kidlagan bo'lsa, Abdulla Qodiriy "Til bor ekan, millat barhayot" degan fikr bilan tilning millatni birlashtiruvchi asosiy omil ekanini urg'ulagan. Mahmud Koshg'ariy esa "Devonu lug'otit turk" asarida til orqali xalqning madaniyatini, urf-odatlarini, hikmatlarini avlodlardan avlodga yetkazgan.

Zamonaviy tadqiqotchilardan G'.Abdurahmonov, A.Madvaliyev, Sh.Safarov, O.Sharafiddinov va boshqalar o'zbek tili va madaniyat o'rtasidagi uzviy aloqani o'rganib, tilni xalq tafakkurining in'ikosi sifatida talqin etishgan. Ularning fikricha, tilda milliy xarakter, dunyoqarash va qadriyatlar ifodasi mujassam.

Shuningdek, xalq maqollari, dostonlar, qo'shiqlar va xalq og'zaki ijodiyoti tildagi madaniy qatlamlarni boyitgan. "Til bor joyda – millat bor", "Tilingni asra – o'zingni asraysan" kabi maqollar til va millat orasidagi ruhiy bog'liqlikni ifodalaydi.

Metodlar bo'limi

Ushbu maqolani tayyorlashda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. Analitik metod – til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilishda;
2. Taqqoslama metod – turli davrlarda yashagan o'zbek ziyolilari fikrlarini solishtirishda;
3. Tarixiy metod – til taraqqiyotining madaniy kontekstini o'rganishda;
4. Kuzatuv va tahlil – o'zbek tili bayrami, maktab tadbirlari va madaniy voqealar orqali tilni e'zozlash jarayonini kuzatishda;
5. Sotsiokulturniy yondashuv – tilni jamiyat madaniy hayoti bilan uzviy bog'liq holda o'rganishda.

Natijalar

Til har bir millatning o'ziga xosligini, ruhini va madaniyatini aks ettiruvchi eng muhim xazinadir. U oddiy muloqot vositasidan ancha ulug'roq – xalqning tarixi, qadriyatlar tizimi, dunyoqarashi va hayot tarzini o'zida mujassam etgan ko'zgu sifatida xizmat qiladi. Til orqali millatning o'tmishi saqlanadi, bugungi kunda rivojlanadi va kelajakka yo'l ochadi. Ushbu esse tilning millat hayotidagi o'rnini, uning madaniy, ijtimoiy va ma'naviy ahamiyati, shuningdek, uni asrash va rivojlantirish masalalarini atroflicha ko'rib chiqadi.

Til millatning ruhiy dunyosini shakllantiruvchi asosiy omil hisoblanadi. Har bir so'z, ibora, maqol yoki hikmatli gap xalqning o'ziga xos dunyoqarashini, hayotiy



tajribasini va axloqiy qadriyatlarini o'zida aks ettiradi. Masalan, o'zbek tilidagi “Mehmonga hudo mehmon yuborar” degan maqol o'zbek xalqining mehmondo'stlik an'anasini, saxovat va ochiqko'ngillikni yorqin tasvirlaydi. Yana bir misol, “Birlikda – kuch” iborasi xalqning hamjihatlik va

jamoaviy ruhga ega ekanligini ko'rsatadi. Bu kabi so'zlar nafaqat muloqot vositasi, balki millatning ma'naviy olamini ochib beruvchi ramzlar sifatida ham xizmat qiladi.

Til shunchaki so'zlardan iborat emas, u xalqning qalbida yashaydigan his-tuyg'ular, orzu-umidlar va umumbashariy qadriyatlarning ifodasidir. O'zbek tilida, masalan, “ona” so'zi nafaqat ota-onaga nisbatan ishlatiladi, balki “ona zamin”, “ona vatan” kabi iboralarda vatan va tabiatga bo'lgan muhabbatni ifodalaydi. Bu so'zlar tilning naqadar chuqur ma'noga ega ekanligini va millatning ruhiy dunyosini qanday shakllantirishini ko'rsatadi.

Til millat madaniyatining eng muhim ko'zgusidir. Xalqning adabiyoti, folklari, qo'shiq va ertaklari, san'ati va an'analari til orqali avloddan-avlodga o'tadi. O'zbek

xalqining buyuk shoiri Alisher Navoiyning “Xamsa” asari tilning naqadar boy va serjilo ekanligini ko’rsatadi. Uning she’rlarida o’zbek tilining nozikliklari, tasviriy imkoniyatlari va falsafiy chuqurligi yaqqol namoyon bo’ladi. Shu bilan birga, o’zbek xalq ertaklari, maqollari va dostonlari orqali xalqning tarixiy tajribasi, axloqiy qadriyatlar va estetik didi kelajak avlodlarga yetib keladi.

Masalan, “Alpomish” dostoni o’zbek xalqining qahramonlik ruhini, adolat va jasoratga bo’lgan intilishini aks ettiradi. Bu doston til orqali saqlanib, xalqning o’ziga xosligini va milliy ruhini avloddan-avlodga o’tkazadi. Yana bir misol, o’zbek xalq qo’shiqlari va lullalari (alla) orqali ona sevgisi, tabiatga muhabbat va hayot falsafasi yosh avlodga singdiriladi. Bu madaniy meros til yo’qolsa, o’z ahamiyatini yo’qotadi. Shuning uchun tilni asrash millatning madaniy merosini asrash bilan barobar hisoblanadi.

Til nafaqat ma’naviy va madaniy ahamiyatga ega, balki ijtimoiy va siyosiy hayotda ham muhim rol o’ynaydi. Mustaqil davlatlar uchun til milliy o’zlikni mustahkamlash va xalqni birlashtirish vositasidir. O’zbekiston mustaqillikka erishgach, o’zbek tili davlat tili maqomini oldi va bu jarayon milliy o’zlikni tiklashda muhim qadam bo’ldi. Til orqali xalqning o’ziga xosligi, suvereniteti va mustaqilligi namoyon bo’ladi.



Bundan tashqari, til ijtimoiy integratsiya va tenglikni ta’minlashda ham muhim vositadir. O’zbek tilida ta’lim berish, ilmiy tadqiqotlar olib borish va ommaviy axborot vositalarida foydalanish xalqning birligini mustahkamlaydi. Masalan, o’zbek tilida chop etilgan kitoblar, filmlar va televizion dasturlar xalqning turli qatlamlarini bir

maqsad atrofida birlashtiradi. Bu jarayon tilning ijtimoiy hayotdagi o'rnini yanada mustahkamlaydi.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari tufayli ko'plab tillar yo'qolib borish xavfi ostida. Dunyoda dominant tillarning ta'siri kuchayishi kichik millatlarning tillarini siqib chiqarmoqda. O'zbek tili kabi tillarni asrab-avaylash va ularni zamonaviy dunyoga moslashtirish muhim vazifadir. Masalan, o'zbek tilini raqamli platformalarda, internet resurslarida va ilmiy sohalarda faol qo'llash tilning hayotiy kuchini oshiradi. O'zbek tilida ilmiy adabiyotlar, mobil ilovalar, veb-saytlar va ijtimoiy tarmoqlardagi kontentni rivojlantirish tilning zamonaviy talablarga javob berishini ta'minlaydi.

Yosh avlodni o'z ona tilida ta'lim olishga undash, tilni sevishga va hurmat qilishga o'rgatish kelajakda milliy o'zlikni mustahkamlash uchun muhimdir. Masalan, maktablarda o'zbek adabiyoti, tarixi va madaniyatini chuqur o'rgatish yoshlarda tilga bo'lgan muhabbatni oshiradi. Shu bilan birga, o'zbek tilini boshqa tillar bilan

uyg'unlashtirib, chet tillarini o'rganish bilan birga ona tilini ham rivojlantirish muvozanatni saqlashga yordam beradi.



Tilni asrash millatni asrash bilan tengdir. Til yo'qolsa, xalqning madaniyati, tarixi va o'ziga xosligi ham yo'qoladi. Shu sababli, har bir fuqaro o'z ona tilini hurmat qilishi, uni sevishi va kelajak avlodlarga yetkazishi lozim. O'zbek tilining har bir so'zi, har bir iborasi bizning kimligimizni, qayerdan kelganimizni va qayerga borayotganimizni eslatib turadi. Masalan, "Ona tilim – jonim tilim" degan ibora tilning inson hayotidagi muhim o'rnini ta'kidlaydi.

Davlat va jamiyat sifatida tilni asrash uchun bir qator choralar ko'rish zarur. Masalan, o'zbek tilida sifatli adabiyotlar nashr qilish, kino va musiqa sohasida milliy tilni rivojlantirish, ta'lim tizimida tilga alohida e'tibor berish muhimdir. Shuningdek,

xalqaro maydonda o'zbek tilini targ'ib qilish, uni dunyo tillari orasida munosib o'ringa ega qilish ham dolzarb vazifalardandir.

Til millatning ruhi va madaniyatining ko'zgusidir. U xalqning o'tmishi, buguni va kelajagini bog'lovchi ko'priksifatida xizmat qiladi. O'zbek tili o'zbek xalqining boy tarixi, chuqur falsafasi va o'ziga xos madaniyatini aks ettiradi. Uni asrash, rivojlantirish va kelajak avlodlarga yetkazish har birimizning mas'uliyatimizdir. Til tirik ekan, millat ham tirik bo'ladi. Shunday ekan, o'zbek tilini sevoylik, uni hurmat qilaylik va uning boyligini dunyoga namoyon qilaylik. Chunki til nafaqat so'zlar yig'indisi, balki millatning yuragi va o'zligidir.

Munozara bo'limi

Globalashuv davrida ingliz, rus va boshqa jahon tillarining kirib kelishi milliy tillarning ahamiyatini kamaytirayotgani kuzatilmoqda. Biroq madaniy o'zlikni yo'qotmaslik uchun ona tilining mavqei har doim birinchi o'rinda bo'lishi kerak.

O'zbek jamiyatida tilni e'zozlash, uni ta'lim, madaniyat va ilm-fan sohalarida faol qo'llash – milliy o'zlikni saqlashning asosiy kafolatidir. Tilni faqat dars sifatida emas, balki ma'naviy merosni yetkazuvchi vosita sifatida o'qitish samarali natija beradi.

Tilning ruhi xalq ijodida, qo'shiqlarda, maqollarda, milliy o'yinlarda va adabiyotda o'z ifodasini topgan. Shu sababli, tilni asrash bu – madaniyatni, tarixni va milliy ruhni saqlab qolish demakdir.

Xulosa

Til – millatning ruhi, madaniyatining ko'zgusi va ma'naviyatining poydevoridir. U orqali xalq o'z tarixini, tafakkurini, urf-odatlarini va orzu-umidlarini ifoda etadi. Har bir xalq o'z tilini sevsa, asrasa va rivojlantirsa, uning madaniyati ham yuksaladi.

O'zbek tili – o'zbek xalqining faxri, mustaqillik ramzi va ma'naviy boyligidir. Uni asrash – har bir fuqarodan, ayniqsa yosh avloddan mas'uliyat, mehr va g'urur talab etadi.

Ta'lim muassasalarida o'zbek tili va madaniyatini integratsiyalashgan tarzda o'qitish;

“Til va madaniyat” yo‘nalishida maxsus to‘garaklar, sahna ko‘rinishlari, insholar tanlovlarini ko‘paytirish;

O‘zbek tilining xalqaro miqyosdagi maqomini oshirish uchun onlayn platformalarda zamonaviy o‘quv resurslarini yaratish;

Yoshlar orasida o‘zbek tili va adabiyotiga qiziqishni kuchaytiruvchi multimedia loyihalarini joriy etish;

Har bir ta’lim muassasasida “Til va milliy qadriyatlar haftaligi”ni tizimli ravishda o‘tkazish.

Adabiyotlar.

1. UNESCO. (2021). *World Report on Languages: Preserving Linguistic Diversity in the Era of Globalization*. Paris: UNESCO Publishing.
2. Abdullayev, A. (2022). *Globallashuv jarayonida milliy tillarni saqlash strategiyalari*. Toshkent: Ijtimoiy fikr.
3. Hasanov, R. (2021). *Til va milliy tafakkur: o‘zaro munosabat tahlili*. Toshkent: Akademnashr.
4. Saidov, B. (2020). *Tilshunoslikda madaniy kod tushunchasi*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
5. Nunan, D. (2017). *Language and Culture: Exploring the Interconnectedness*. London: Routledge.
6. Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
7. Xodjayeva, N. (2023). *Milliy madaniyat va til: XXI asr kontekstida tahlil*. Toshkent: Innovatsiya Press.
8. Fishman, J. A. (2001). *Can Threatened Languages Be Saved?* Clevedon: Multilingual Matters.
9. Edwards, J. (2009). *Language and Identity: An Introduction*. Cambridge University Press.
10. Berdiyev, I. (2021). *Ona tili va milliy g‘urur*. Namangan: NDPI nashriyoti.
11. Ferguson, C. A. (1994). *Sociolinguistic Perspectives: Papers on Language in Society*. Oxford University Press.

12. UNESCO (2022). *International Decade of Indigenous Languages (2022–2032): Action Plan*. Paris: UNESCO Publishing.